

Távíratí és levélbeli kondoleálások.*

(Érkezésük sorrendjében.)

A régenstanács távírata (magyar fordításban):

Boros püspök helyettes, Cluj.

Kérjük, közölje az unitárius vallás híveivel részvétünket érde-
mes püspökük halálakor. *Miron, Buzdugan.*

Christea Miron gör. keleti patriarcha távírata (magyar for-
dításban):

Boros püspök helyettes, Cluj.

Fogadják részvéteket az ősz püspök halála alkalmával.

Miron, patriarcha.

(Magyar fordítás.)

Ferencz József püspök úr haláláról értesülvén, kérem, fogad-
ják legőszintébb részvétnyilatkozatom kifejezését.

Duca, belügyminiszter.

Mély fájdalommal értesültem az Unitárius Egyház nagynevű,
érdemes és kitűnő püspökének haláláról. A temetésen Paclişeanu
kisebbségi kultuszállamtitkár által képviseltetni fogom magamat.

Lăpedatu, miniszter.

Fogadják legmélyebb részvétemnek nyilvánítását kiváló püs-
pöküknek, a nagy egyházi vezérnek és jó román állampolgárnak
elhunyta alkalmából.

Dr. Angelescu, miniszter.

Kapcsolatban a 384/1928. sz. átirattal, mellyel tudatták velünk,
hogy Ferencz József, az Unitárius Egyház boldogult Püspöke, az
örökkévalóságba költözött, kérjük legmélyebben érzett részvétnyil-

* A több, mint 300 kondoleáló-távírat és levél közül, helyszüke miatt,
csak néhányat közölhetünk. *Szerk.*

vánításunkat elfogadni ezen kiváló és tiszteletreméltó Püspök elvesztése alkalmával, aki hosszú évtizedeken át annyi méltósággal vezette az Unitárius Egyházat.

Isten nyugosztalja Szentjeivel.

Sibiu, 1928 febr. 26.

V. Stan, gör. keleti érseki helytartó.

Az elszenderült Ferencz József püspök halálának alkalmával kérem elfogadni részvétünk kifejezését, melyet Önökkel közlünk, úgy főtisztelendő Püspökünk, a Káptalan, mint a püspöki Consistorium nevében.

Gherla, az 1928 márc. 3-án tartott consistoriumi ülésből.

Octavian Domide, gör. kel. püspöki helynök.

F. év febr. hó 19-én kelt 384. sz. becses átíratából mély fájdalommal vettem tudomásul, hogy f. év febr. 19-én Öméltósága Ferencz József, az Unitárius. Egyház érdemes és tiszteletreméltó Püspöke, a Senatus volt tagja, a Román Koronarend tulajdonosa és tisztje, meghalt.

Sajnáljuk, hogy a nagy Halott temetésén személyesen nem vehetünk részt, mivel hivatalos kötelességek arra kényszerítenek, hogy holnap elhagyjuk székhelyünket.

Részvétünknek és az Egyház, melyet alázattal őrizünk, részvétének tolmácsolásával megbíztam Tisztelendő Tanácsosainkat: Andrei Ludu-t és Laurențiu Curea-t, akik személyesen meg fognak jelenni az Önök templomában f. év febr. hó 22-én 10 és 12 óra között, valamint ugyanaz nap d. u. 3 órakor végbemenő temetésen is, amikor a gyász jeléül katedrálisunk harangjai meg fognak szólalni.

Cluj, 1928 febr. 20.

Nicolae Ivan, gör. kel. püspök.

Alba-Iulia és Făgăraș görög katolikus érseki Consistoriuma közli fájdalomérzését, amelyet annyira érez az Unitárius Egyház igen Tisztelt Consistoriuma Ferencz József tisztelt Főpásztora halálának alkalmával, aki az örökkévalóságba költözött.

Kéri egyúttal elfogadni az ő legmélyebben érzett részvétét.

Blaj, az 1928 febr. 25-én tartott consistoriumi üléséből.

Dr. Ambrosiu Chetianu, püspöki helynök.

Keresztényi bánattal tudtam meg f. év febr. hó 19-én kelt 384/1928. sz. becses átíratukból a romániai Unitárius Egyház tisz-

Távíratl és levélbéli kondoleálások.

teletreméltó agg főpásztorának elhunytát. Annak a 25 évnek lefolyása alatt, amióta cluji esperesi minőségemben a most jobblétre szenderült Ferencz Józsefet ismerni szerencsém volt, gyakorta volt alkalmam becsülni az összes cluji papok ezen Nesztorának bölcsességét és gyöngédségét, amelyre mindig hódolattal tekintettem. Kérem Önöket, szíveskedjenek részemről, valamint Egyházközségünk részéről is tiszteletteljes részvétünket fogadni, egyúttal azt az értesítést is, hogy Egyházunk — távollétemben, mert ma Bukarestbe kell utaznom -- a temetés aktusánál három tagú bizottsággal lesz képviselve.

Isten adjon az elhunytak nyugodalmat és a fájdalomtelt övéinek lelki vigasztalást.

Cluji esperesi hivatal.

Cluj, 1928 febr. 20.

Dr. Elie Dăianu,
gör. kath. esperes.

Őszinte fájdalommal értesültem az Unitárius Egyház nagynevű, érdemdús vezérének, Ferencz József úr öméltóságának elhunytáról. Kérem az Igazgató Tanácsot, fogadja legőszintébb részvétem kifejezését.

Maniu Gyula.

Az erdélyi magyar egyházfők szeretett Nestorának elhunytát testvéri részvéttel gyászoljuk.

Nagyvárad.

Sulyok István, ref. püspök.

Az evangélikus országos egyház fájdalmas részvételt vett tudomást a főtisztelendő úr elhunytáról és Isten oltalmába ajánlja az unitárius testvéregyházat.

Nagyszében.

Teutsch, püspök.

Tiszteletreméltó püspökük, Ferencz József halála alkalmából őszinte mély részvétét nyilvánítja.

Temesvár.

Pacha Ágoston, róm. kath. püspök.

Egyházuk fejének halálával ért fájdalmas gyászukban az Úr vigasztalását kérve osztozik

Nagyvárad.

Mayer, róm. kath. apostoli kormányzó.

Egyházunk fejedelmét mélységes fájdalommal síratja az egész unitárius vallásközönség. Ezek között mi is lelki hódolattal állunk meg a nagy püspök ravatalánál s hálát adunk Istennek, hogy kegyelméből hosszú időn át lehetett a mi vezérünk, szó, gondolat és tett nemes versenyében diadalmas profétánk.

A Magyarországi Unitárius Egyház nevében igaz részvétellel
Budapest. *Józan Miklós*, püspöki vikárius.

Mély fájdalommal értesültünk a nemes patriarcha gyászos elhunytáról; s egyháztörténelmi alakját kegyelettel szemlélve, az unitárius egyháznak a Dunamelléki református egyházkerület nevében őszinte részvétünket fejezzük ki.

Budapest.

Ravasz László, püspök.

Méltóságos Képviseelő Tanács!

Mély fájdalommal és őszinte részvétellel vettük Ferencz József püspök úr elhunytáról szóló értesítésüket.

Tisztelettel közöljük, hogy Igazgató Tanácsunk az első hír vétele után Kolozsvárt az összes egyházi épületekre kitüzette a gyászlobogót.

Intézkedtünk aziránt, hogy Kolozsvárt a temetésig minden nap délben és a temetés ideje alatt templomainkban harangozzanak.

Részvétnyilatkozatunk céljából Igazgató Tanácsunk és egyházi intézményeink vezetői szerdán d. e. 10 órakor fognak megjelenni a templomban.

A kolozsvári református theologia ifjúsága, a református fiúgimnázium nyolc osztálya, a Leánygimnázium négy felsőbb osztálya tanáraik vezetése mellett testületileg fognak kivonulni a temetésre.

Igazgató Tanácsunk az erdélyi református egyházkerület nevében koszorút helyez a ravatalra és a Ferencz József-alapra 2000 leut utal ki kerületi pénztárunknál.

Tisztelettel kérjük, hogy a gyászszertartás alatt részünkre 20 helyet méltóztassanak fenntartani.

Fogadja a Méltóságos Képviseelő Tanács kiváló tiszteletünk nyilvánítását.

Erdélyi református egyházkerület Igazgató Tanácsa.

Vásárhelyi János,
püspökhelyettes, elnök.

Almás,
előadó tanácsos.

Az erdélyi róm. kath. Státus igazgatótanácsa nevében *br. Jósika Gábor* világi elnök táviratilag kondoleált:

Megilletődéssel értesültünk nagynevű, boldogemlékű püspökük elhunytáról. A nagy halott iránt érzett mély kegyelettel jelentjük be a méltóságos Képviselőtanácsnak, hogy a szerdán délután három órára kitűzött temetésén igazgatótanácsunk testületileg óhajtja magát képviseltetni . . .

Az erdélyi róm. kath. egyház nevében *Mailáth* püspök kondoleált a kolozsvári róm. kath. egyházközséghez intézett alábbi táviratában:

„Mély és őszinte fájdalommal értesültem Ferencz József unitárius püspök haláláról s kérem a temetési szertartáson való képviseltetésemet, amelyre legnagyobb fájdalomra nem mehetek el, akadályoztatásom miatt. Kérem fejezzék ki nevemben a gyászoló családnak is legmélyebb részvétemet.“

A kolozsvári neolog zsidó hitközség vezetősége az alábbiakban fejezte ki együttérzését:

„Mélyen megrendülve azon súlyos és pótolhatatlan veszteségtől, mely Önöket és minden unitárius hívőt a nemeslelkű és fenkölt gondolkozású püspöküknek elhalálózásával érte, fogadják ezúton is legőszintébb részvétünk és együttérzésünk kifejezését. Egyben tisztelettel bejelentjük, hogy hitközségünk képviselőjében dr. Eisler Mátyás főrabbi úr, Szenes Károly alelnök és Székely Viktor előjáró urak fogják hitközségünk részvétét a gyászoló családnak és az Egyház Képviselőtanácsának kifejezni és a végtisztességen résztvenni.

Agg püspökük haláláról részvétellel értesültem. Vele magyarságunk oszlopa dőlt ki. Imádkozunk.

Boromissza Tibor, szatmári róm. kath. püspök.

A nemes főpapnak és nagyszerű embernek, Ferencz József püspöknek, emlékéte igaz kegyelettel áldja

Dr. Kecskeméti főrabbi (Nagyvárad).

Nagynevű püspökük elvesztése felett érzett gyászukban őszinte szívvel vész részt a magyarországi református egyház nevében az egyetemes konvent elnöksége.

Balthazár Dezső, püspök.

Dokus Ernő, főgondnok.

Távíratl és levélbéli kondoleálások.

Ferencz József nagyérdemű unitárius püspök úr, volt kedves képviselőtársam kimúlta fölötti őszinte fájdalमतat óhajtottam kifejezni.

Dr. Berzeviczy Albert,
a Magyar Tud. Akadémia
és a Kisfaludy-Társaság elnöke.

Mélyen meghatott az igen tisztelt Tanács gyászjelentése, mely szerint az Unitárius Egyháznak új korszakot megnyitó püspöke, nemzetének a legsúlyosabb viszonyok közt is bátor, hű őrállója, a társadalomnak szeretettel építő egyik vezérférfia — áldásos életét itt e földön befejezte, úgy azonban, hogy halála által megdicsőülten tovább is éljen egyháza, nemzete történetében, tisztelőinek szívében.

Majdnem 60 éves bensőséges viszony köt engem a boldogultnak személyéhez. Lipcsében a Protestáns Egylet közgyűlése alkalmával, amelyen Ő és Simén Domokos képviselték az Unitárius Egyházat s amelyen én is részt vehettem — itt egyesültek lelkeink az ott megnyilatkozó szabad szellem erejében, különösen Lang Henrik zürichi lelkész beszédének hatása alatt. Ő és Simén Domokos voltak, akik engem 1876-ban tanulmányútam alkalmával Kolozsvárt közelebb bevezettek az Unitárius Egyháznak és intézményeinek szellemébe. S ugyancsak Ő volt az, aki — midőn engem a kormány kiutasított — helybenmaradásra hívott fel theologiai tanári állás felajánlásával.

Hálás szívemben őrzöm az Ő emlékét!

Legyen az ő élete, mely a szeretet erejében a halál fölött is győzedelmeskedik, egyházának, nemzetének erőforrása! s így áldott az ő emlékezete!

Dr. Schneller István.

Budapest.

Patriarchális korban elhunyt püspökük elvesztése felett érzett fájalmukban őszinte részvétellel osztozik a magyarhoni evangélikus egyetemes Egyház.

Br. Radvánszky Albert,
egyetemes felügyelő.

Budapest.

Boldogemlékezetű Ferencz József püspök úr halála feletti mélységes részvétemnek a gyászoló család előtt még a haláleset napján kifejezést adtam s gondoskodtam úgy személyem, mint egyházkerületem képviselőtéről a temetés alkalmával. Sajnos, azonban személyesen nem vehettem részt azon, mivel — részben épen a megboldogult Püspök úr fölkérésére is — egyházam és a magyar protestáns egyházak érdekében Bucureștiben kellett tartózkodnom

Távíratl és levélbéli kondoleálások.

a készülő kultusztörvény ügyében folytatott tárgyalások miatt. Most néhány napra megszakítva e tárgyalásokat, haza tértem s mielőtt vissza kellene mennem, úgy érzem, lelkemszerinti kötelességem írásban is tolmácsolni a Főtiszteletű és Méltóságos Elnökség előtt az Unitárius Egyház mély gyászában való őszinte testvéri részvétet. A nagy halott emlékezetét hálás kegyelettel fogom mindenkor őrizni, halhatatlan lelkének üdvéért könyörgök az Úrhoz és kérem Öt, hogy egyházukat és annak híveit a Ferencz József püspök szellemével tegye továbbra is áldottá és gazdaggá s rendeljen méltó utódot egyházuk pásztorolására az elpihent agg vezér után.

Kolozsvár.

Dr. Makkai Sándor, erdélyi ref. püspök.

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalan határozata értelmében, őszinte kegyelettel tolmácsolom a székeskáptalan mély részvétét Isten- és emberszeretettől mélyen áthatott nagylelkű, jóságos és tudós főpásztoruknak, Ferencz József Óméltóságának elhalálózása felett.

Az elhunyt főpásztor mélységes hittel, bölcsességgel és erős magyarsággal tündökölt egyháza élén. Kegyelettel adózunk emlékének és szívből kérjük a jóságos Istent, adjon az Unitárius Egyháznak ismét ilyen fenkölt szellemű, ilyen nemes szívű, ilyen nagyhitű főpásztort, ki a magyarság soraiban a nagy Ferencz József elhalálózásával támadt veszteséget hozzá méltóképpen tudja pótolni.

Gyulafehérvár.

Zomora Dániel, nagyprépost,
püspökhelyettes.

A szatmári székeskáptalan nevében és megbízásából igaz szívvel adok kifejezést az őszinte részvétnek, mit a mindenki által mélyen tisztelt Püspökük, Ferencz József elhunytja fölött érezünk.

Fájdalmukban osztozunk. Valóban: „Az Igaznak emlékezete áldott“.

Szatmár.

Szabó István, nagyprépost.

Mély megrendüléssel értesültem a gyászos hírről, hogy Főtisztelendő és Méltóságos Ferencz József püspök elhunyt.

A Magyar Unitárius Egyház fájdalmas gyászában igaz részvéttel osztozunk.

Budapest.

Gr. Klebelsberg Kunó,
magyar vallás- és közokt. miniszter.

Távíratl és levélbéli kondoledlások.

Mély megilletődéssel vettük a hírt kilyéni Ferencz József püspök úr elhunytáról, kivel közéletünk egyik legkiválóbb, tiszteletreméltó patriarchális férfiát veszette.

Kérem, fogadják a Csanádi Székeskáptalan őszinte mély részvétét.

Temesvár.

Blaskovics Ferenc, nagyprépost.

Istenben boldogúlt apostoli lelkű főpásztoruk, Méltóságos és Főtisztelendő kilyéni Ferencz József püspök úr elhunytával Egyházukat ért mély gyászban a nagyváradi I. szert. Székeskáptalan őszinte, mély részvétellel osztozik.

Nagyvárad.

Dr. Karácsonyi János, nagyprépost.

Az Angol Unitárius Társulat Elnökétől.

Levanto, Olaszország. 1928. Febr. 23.

*Dr. Boros György úrnak,
a magyar Unitárius Egyház főjegyzőjének.*

Kedves Barátom!

Mély sajnálattal értesültem Dr. Mellone leveléből, hogy az én mélyen tisztelt barátom, az Önök érdemes püspöke, meghalt. Sietve ragadom meg az első alkalmat, hogy kifejezzem nemcsak a magam, hanem a Britt és külföldi unitáriusok mély részvétét erdélyi unitárius testvéreink előtt. Ez a veszteség érinti a haladó vallás ügyét az egész világon, de különösen sújtja az összes unitáriusságnak nemcsak a Britt-szigeteken, hanem a dominiumokban is minden tagját. Meg vagyok győződve, hogy hasonló érzelem hatja át amerikai testvéreinket is, de az ők nevükben szólnom nem vagyok fölhatalmazva. Mint a Britt és külföldi Unitárius Társulat elnöke, ámbár jelenleg külföldön tartózkodom és nem vagyok érintkezésben híveinkkel, teljesen meg vagyok győződve, hogy ők is nagy tisztelettel viselgetnek az Önök nagyrebecsült és tiszteletreméltó püspökük emléke és munkássága iránt.

Ennek a munkának meg fog látszani a hatása a jövő nemzedékeken is, s az emléket mindig élénken fogják emlegetni, tisztelni, mint megbecsülhetetlen értékű hagyatékot, mely nemcsak a most élőkre, hanem a következő nemzedékekre is kiterjed.

Felhasználom ezt az alkalmat, habár azt gondolom, hogy méltóbban kellene megemlékezni és kifejezést adnom annak a nagy hálának, amellyel az isteni gondviselés iránt tartozunk, hogy

Távírtati és levélbeli kondoleálások.

ilyen nemes lélekkel és olyan kitűnő sikerekkel ajándékozta meg szent ügyünket.

Fogadják el kedves hittestvéreim, a Consistórium érdemes tagjai, az én legőszintébb részvétem és jókívánataim kifejezését. Kérem a jó Istent, segítse meg, hogy egyházunk életének ebben a nehéz helyzetében bölcs előrelátással intézhessék az egyház ügyeit arra a legfőbb célra törekedvén, hogy az unitárius-ügy érdekei a legjobb módon elősegíttessenek.

Öszinte tisztelettel :

Street J. C.

a Britt és külföldi Unitárius Társulat
elnöke.

Bár hálátlanság Isten iránt, ha egy közel százéves életkor lezáródása alkalmával panaszra nyitjuk ki szájunkat: még sem tudunk fájdalom nélkül gondolni arra, hogy a Mindenható, Ferencz József püspök úr Őméltóságát küldetéséből visszaszólitotta.

Talán azért van ez, mert nemcsak nálunk, hanem minden országban a tapasztalásokban gazdagok, az ítéletalkotásokban bölcssek, az akarat kormányzásában fegyelmezettek, az emberiség tökéletesedéséért szeretettel munkálkodók száma észrevehetően fogy s érezzük, hogy egynek elvesztése is, nehezen pótolható.

Mély megilletődéssel vettem Őméltósága elhunytának elszomorító hírért s minthogy részvétemnek egyszerű közlése nem fejezte volna ki — vágyaim szerint — hódoló tiszteletemet a Magyar Unitárius Egyház nagy halottja iránt, vártam addig, amíg a Főtisztelendő Képviselő Tanácsnak azt is jelenthetem, hogy a Ferencz József emlékalap javára ezer lejt utalványozhatok.

Isten végtelen kegyelme óvja meg a Magyar Unitárius Egyház Főtisztelendő Képviselő Tanácsát, az Egyház minden hívét s mindnyájunkat újabb csapástól.

Budapest.

Dr. Ilosvay Lajos, ny. államtitkár.

Mély megilletődéssel vettem a gyászjelentést, amely Főtisztelendő és Méltóságos kilyéni Ferencz József unitárius püspök úr elhunytáról értesít. A megboldogult, aki majdnem háromnegyed századon át, mint lelkész és több, mint félszázadon át mint püspök szolgálta egyházát, az Úr kiváltságosai közé tartozott, kiben az ő kegyelmét bizonyította meg. Most, amikor patriarchai korban elhívta magához, mély hálával gondolhatunk csak az isteni kegye-

Távíratí és levélbeli kondoleálások.

lemre, mely őt a Magyar Unitárius Egyház vezető állásába elhíván, ebben oly hosszú időn keresztül testi és lelki erőben engedte működni. Fogadja a Méltóságos Képviselő Tanács és fogadják az Unitárius Egyház egyeteme és összes intézményei a nagy kormányzó elhunytá alkalmából úgy a magam, mint a dunántúli ref. egyházkerület nevében őszinté részvétünk kifejezését.

Budapest.

Dr. Antal Géza, püspök.

Kilyéni Ferencz József püspök úr Őméltósága szomorú halálával a Magyar Unitárius Egyházat ért mély gyász felett magam és a szegedi Magyar Kir. Ferencz József Tudományegyetem Tanácsa nevében őszinté részvéteket fejezem ki.

Issekutz Béla, e. i. Rector.

Őszinté és mély részvétellel értesültünk arról a súlyos és fájdalmas veszteségről, amely a Magyar Unitárius Egyházat Méltóságos és Főtisztelendő Ferencz József unitárius püspök úr halálával érte.

Szívből átérezzük az Unitárius Egyház mély gyászát és fájdalmát a patriarcha-kort ért kiváló püspökének és vezérének elhunytá alkalmával. Átérezzük a magyarság nagy veszteségét is, amelyet faja kimagasló fiának halálával szenvedett.

E tudattól áthatva, mély tisztelettel kérem Főtisztelendő püspöki helynök Urat, méltóztassék őszinté és mély részvétünk nyilvánítását fogadni és ezt az Egyház Képviselő Tanácsának is tudomására juttatni.

A magam és a magyar kegyes-tanítórend igaz részvéteinek ismételt kifejezésével — —

Budapest.

Szölgvény János, h. rendfőnök.

Mély részvétellel vettem a gyászos hírt Ferencz József unitárius püspök gyászos elhunytáról.

Fogadja az Unitárius Egyház Képviselő Tanácsa és Egyházegyeteme úgy a magam, mint a dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületünk őszintén érzett részvéteinek kifejezését.

Patriarchai kort megért, érdemekben gazdag, építő-munka áldásos eredményeit maga után hagyó kiváló főpásztor előtt őszinté tisztelettel hajlunk meg s közös veszteségnek érezzük jobb hazába térését. Emlékét mindenkor kegyelettel fogjuk megőrizni.

Fogadja az Unitárius Egyház mégegyszer őszintén érzett rész-

vétünk kifejezését s egyben azon imádságszerű óhajításunk nyilvánítását, hogy a jó Isten kegyelméből adjon a hűséges vezér helyébe új vezért, ki erős kézzel megőrizze és tovább gyümölcsöztesse a nagynevű előd munkás életének eredményeit.

Szombathely.

Kapi Béla, püspök.

Méltóságos Asszonyom!

Nagyérdemű, köztiszteletben álló Férjének, régi kedves Barátomnak elhunytáról mély megilletődéssel értesültem.

Sokszor találkoztam Vele, mint kultuszminiszter, később pedig, mint a főrendiház tagja és elnöke s minden egyes ily alkalommal nagy tudása, higgadt és közvetlen egyénisége iránt őszinte tiszteletem és nagybecsülésem csak növekedett. Egyháza javára szentelt hosszúranyuló életének munkássága maradandó alkotásokkal hirdeti érdemeit s most, hogy a fájdalmas elválás pillanata bekövetkezett, szinte emberfeletti feladatok elé állítja azt, ki helyére lép.

Nagybecsült Barátom nemes emlékét kegyelettel őrzöm s Méltóságos Asszonyom mélységes gyászában legőszintébb részvétemmel osztozom.

Budapest, 1928. évi febr. hó 20-án.

Kezeit csókolja

Báró Wlassits Gyula,

a magyarországi felsőház elnöke.

Méltóságos Asszonyom!

Mélységes fájdalommal, meghatva értesültem őszinte nagybecsüléssel tisztelt és szeretett barátomnak, Ferencz József unitárius püspök úrnak haláláról. Sürgönyilég már megkerestem kolozsvári plébánosomat, hogy úgy az egyházi előljáróság, mint a gyászoló család előtt kifejezést adjon mélyen érzett részvétemnek s most ezt Méltóságos Asszonyom előtt e levélben is ki akarom fejezni.

Fájdalmas mindnyájunknak oly gerinces, önzetlen, jóságos egyéniségnek körünkől való távozása, aki széthulló társadalmunkban tiszteletet parancsoló egyéniség volt s aki irántam is mindig oly megértő és felemelő jóindulattal viseltetett. Kegyelettel is fogom megőrizni és imádságaimba foglalni emlékét.

Imádkozom elköltözött Józsi bácsink lelkéért s nagyon sajnálom, hogy a végső tisztességadásra személyesen el nem mehetek, mivel a temetés napja éppen hamvazó szerdára esik, mikor egyházi funkcióim székhelyemhez kötnek.

Imáimban foglalom a gyászoló család nagybecsült tagjait

Távíati és levélbeli kondoletlások.

is, hogy az isteni Gondviselés intézkedésében keresztény odaadással megnyugodva attól nyerjenek lelki irt és vigasztalást fájalmunkra, aki az élet és halál úra és az élők és meghaltak szerető és gondviselő mennyei atyja.

Fogadja Méltóságos Asszony még egyszer együtt gyászoló őszinte részvétemnek s igaz nagyrebecsülésemnek tiszteletteljes kifejezését.

Gyulafehérvár.

Mailáth, püspök.

Méltóságos Asszonyom!

Mélyen meghatva vettük szomorú hírét Ferencz József úr, unitárius püspök elhunytának. Az egyetlen egy örök Isten Őt patriarchai magas korral áldotta meg, nyugodt és boldog családi élettel. És ezen kívül világszerte élő híveinek, sok sok ismerősének, lelkes barátainak s az egész magyarságnak szeretete övezte ősz fejét. Én is egyik rajongója voltam s amikor utóljára láttam őt 1926. szeptemberében, az unitárius vendiákok megható találkozásán, az Alma Mater nevében mély megindulással hódoltam fenségesen nemes alakja előtt, amely most már az örökkévalóságból mosolyog le a mai és késői nemzedékre.

Én és feleségem megindult lélekkel ezúton közöljük mélységes részvétünket és szomorú szívvel osztozunk az agg és hű életársnak keservében s az egész család szomorú gyászában: Árasszon az Úr jobbja szelid vigasztalást.

Én hálás szívvel örzöm meg Ferencz József, az unitáriusok püspökének nevét és emlékét s örök büszkeségem az a kitüntetésem, hogy engem is barátjának nevezett s meleg kézzorításra méltatott.

Arad.

Szomorú hódolattal

dr. Barabás Béla,

az egykori magyar delegatio volt elnöke
s az unitárius főtanodájának 53 év előtti
növendéke.

A Magyarhoni Országos Lutherszövetség válaszmánya igazi testvéries részvétellel vette tudomásul Méltóságos és Főtisztelendő Ferencz József püspök úr halálát. Osztozni kíván a Magyar Unitárius Egyház mélységes gyászában és ezért úgy határozott, hogy a legmélyesegesebb együttérzésről biztosítja a Magyar Unitárius Egyház egyetemét. Áldja néhai nagy püspökük emlékezetét és feljegyzi azok közé nevét, akikre a legtisztább kegyelettel néz és akik-

nek sírja felett meggyújtja a Krisztus jó vitézének és a puritán magyar léleknek kijáró hálának öröktüzét.

Budapest.

Dr. Kirchknopf Gusztáv,
az Orsz. Lutherszöv. igazgatója,
theol. tanár.

Amerikai Unitárius Társulat.

1928. február 28.

Kedves Dr. Boros.

A Ferencz József püspök haláláról Dr. Csiki Gábortól kapott kábel értesítés mindnyájunkat nagyon megrázott. Természetes, hogy olyan korban, amilyenben a püspök volt, az ilyen hír nem lehetett váratlan és habár az ő elmulása mély fájdalmat okozott, mégis inkább a hála érzete lebegett előttünk, hogy ilyen hosszú és példányszerű életet élhetett. Közülünk azok, akik Erdélyben jártunk s különösen Dr. Cornish és én, akik többször is jártunk ott, valóban a személyes veszteség érzésével fogadtuk, mert senki sem lehetett benső kapcsolatban Ferencz püspökkel anélkül, hogy mély szeretettel ne vonzódtott volna hozzá.

Mihelyt a kábel-tudósítás megérkezett, azonnal értesítettük a bostoni lapokat, amelyek aztán tovább adták a halál hírért. A következő napon, februárius 21-én az unitárius központi épületben Beacon Street 25. sz. emlékstentiszteletet tartottunk. A következő napon február 22-én a Washington születésnapja volt, nálunk nemzeti ünnep s ez indított arra, hogy inkább tartsuk meg a gyászemlék-ünnepet egy nappal a temetés előtt, mintsem a nemzeti ünnepet követő napon. Bostonban hamar elterjedt a halál híre az unitáriusok között, sőt a szomszédságból is oly sokan gyültek össze, hogy az Eliot-terem megtelt férfiakkal és nőkkel, akik a püspök emlékéért megtisztelni gyültek össze.

Az istentiszteleten 7 lelkész vett részt, akik mindannyian nagy érdeklődéssel viseltetnek az erdélyi unitárius egyház iránt. Ezek ünnepi palástban és akadémiai jelvényben vonultak be a Társulat Eliot-Hall nevű termébe. A gyászistentisztelet „A mi Atyánk hite“ c. templomi énekkel kezdődött. A bevezető fohászt Lewis F. R. lelkész mondta, aki jelenleg a missziói bizottság titkára, Ives Henrik, aki egy pár éve volt Erdélyben, Saunderson Henrik, aki néhány évvel ezelőtt Kolozsvárt a püspök vendége volt, alkalmi költeményeket olvastak föl. Weisz Frigyes, aki az Amerikai Unitárius Társulatnak utolsó hivatalos képviselője volt Erdélyben, olvasta

az alkalmas bibliai szöveget. Az imát Snow Sydney dr. mondotta, aki az erdélyi unitáriusok látogatására legelőször jelent meg. Dr. Shippen Jenő, aki a múlt évben volt Erdélyben, valamint Dr. Snow tartották az emlékbeszédeket, melyekben megrajzolták a püspök szép jellemét és hosszú szolgálatának az egyház érdekében kifejtett eredményeit.

Az emlékstentisztelet végén mindezek a lelkészek dr. Cornish elnök vezetése alatt felvonultak a püspök képéhez, mely a Társulat épületének dísztermében foglal helyet. A gyülekezet kísérte őket s így hatalmas sereg alakult ki a teremben és a lépcsőkön. A kép előtt két hatalmas gyertya lobogott. Dr. Cornish koszorút helyezett a kép alá s miután a búcsúimát és áldást elmondotta, befejezésül az egész gyülekezet elénekelt a „Minden szentekért“ c. himnuszt. Ezen az ünnepélyen az összes amerikai unitárius szervezetek képviselői jelen voltak. Az Amerikai Unitárius Társulatot Dr. Cornish az elnök és majdnem az összes tisztviselők képviselték. A lelkészek bostoni társulatát Dr. Shippen, a lelkészi szövetséget titkára Weiss, a Cristian-Register c. lapot szerkesztője Dr. Dieffenbach, a misszióbizottságot titkára Lewis és számos tagja, a Tuffts theologiai iskolát, amely az Universalista egyházhoz tartozik, Auer tanár, a Connecticut völgyi konferenciát Ives, az Unitárius Történelmi Társulatot Foote lelkész, a Nők Szövetségét, a Világiak Ligáját, az Ifjúsági Vallásos Egyesületet, a Tukkerman leány-akadémiát tisztviselői képviselték. Az Amerikai Unitárius Társulat volt elnöke Dr. Eliot, aki most az Arlington templom papja s így a Channing Elleri Vilmos utódja, személyesen jelent meg valamivel később, hogy kifejezze Ferencz József püspök iránti hódolatát és tiszteletét.

Dr. Cornish megbizásából küldöm ezt a rövid tudósítást a mi gyász emlékstentiszteletünkről, mert gondolom, hogy ez Önt, valamint a néhainak kolozsvári és más barátait érdekelni fogja.

Kérem fogadja legjobbj kívánataim nyilvánítását

hű híve

Snow B. Sydney.

Az Amerikai Unitárius Társulat Igazgató Tanácsa f. évi március 13-án tartott ülésében Bostonban a következő határozatot hozta:

Az Amerikai Unitárius Társulat Igazgatósága, mély fájdalommal értesült, hogy utóbb tartott gyűlése óta az erdélyi unitáriusok Főtisztelendő és Méltóságos püspöke, Ferencz József, meghalt.

Ezen szomorú hír vétele alkalmából az Igazgatóság szomorú kötelességének ismeri kifejezésre juttatni mély fájalmát, hogy e szent életű ember, az ősi testvéregyház bölcs kormányzója, a magyar unitárius testvéreknek több évtizeden át szellemi vezére, a vallás-szabadság szent ügyének nagy bajnoka, elhunyt. Az ő hosszú püspöki működése ideje alatt egyháza élvezte a béke áldásait és szentverte a háborút és üldöztetés gyötrelmeit. Ferencz püspök minden körülmények között gondos körültekintéssel, bátor elszántsággal vezette az ügyeket és kivívta magának saját hívei tiszteletét és szeretetét és országa különböző népei és felekezetei becsülését. A háború sötét, súlyos viszonyai között és az azt követő még több próbát igénylő napokban Ferencz püspök, bár már öreg ember volt, a legnagyobb odaadással folytatta munkáját egyházáért, hazájáért és ezzel kivívta azt a nagy tiszteletet, amely egyenlő a hódolattal. Mi mint unitáriusok hálát adunk, hogy az isteni gondviselés megengedte nekünk egy szép pálya dicsőséges befejezését és, hogy nemcsak a mi hitbeli testvéreink, hanem Erdélynek minden fajú és vallású népe részesült az ő bölcsességének és befolyásának hosszú idő alatt kifejtett jótékonyaságaiból.

Mi, mint az Amerikai Egyesült-Államok és Kanada unitárius egyházainak képviselő testülete ezennel kifejezzük a gyászoló család és a bánattal sujtott egyház iránt érzett rokonszenvünket. Mi érezzük az ők veszteségük és fájalmuk mélységét és egyben magunk is büszkeséggel tekintünk vissza arra a nemesen megfutott pályára és az ő nagy és érdemdús szolgálataira. Mi, valamint nagybrittániai hitrokonaink is, az erdélyiekkel együtt a Ferencz püspök nevét az unitárius szentek sorozatában az elsők közé helyezzük, ahol róla mindig meg fognak emlékezni azok, akik a szabadságért és a testvériségért lelkesedve időről-időre keresni fogják a hit igazságait.

New-York és vidéke unitárius papi társulata.

Részvétnyilatkozat a New-Yorkban 1928. február 27-én összegyűlt new-yorki és vidéke unitárius papsága Ferencz József püspök iránt, mint nagy lelkiezér iránti tiszteletét a következő határozatban fejezte ki:

Miután Ferencz József az erdélyi unitárius egyház nagyra-becsült püspöke a püspöki székben 50 esztendeig folytatta szolgálatait, melyekkel hazáját és a szabadelvű vallást mindenütt elősegítette, immár befejezte munkásságát és élete 93-ik évében elnyerte jutalmát, ezennel elhatároztuk, hogy a New-York város és

a Közép-Államok városai unitárius papi Társulata nevében, amely 1928. február 27-én rendkívüli gyűlését tartotta, rokonérzésünk az ő vezetése alatt álló egyháznak, a püspöki családnak, a főkonzistoriumnak az ők gyászuk alkalmából kifejeztessék.

Az amerikai unitáriusok a megboldogultat hosszú éveken át úgy tisztelték, mint a mi közös ügyünknek Erdélyben képviselőjét, az ő nevét mindannyian szeretettel emlegettük, mint hozzánk tartozót, a halálát saját személyes veszteségünknek érezzük és egyben örvendezünk azok felett a nagy eredmények felett, amelyeket ő megvalósított. Midőn az ő élete békés vége felé közeledett, úgy szerepelt, mint pilóta egyháza legsúlyosabb viszonyai között és mi méltányolni tudjuk az ő lelkes vezetése eredményeit. Azért bocsátjuk imánkat Istenhez, hogy a szükség idejében a nagy vezérhez méltó utód következék.

Pacific Unitarian School For The Ministry.

Berkeley California. 1928. március 20.

Dr. Willbur M. E. levele Dr. Boros Györgyhöz.

Kedves Dr. Boros!

Nagy fájdalommal értesültünk Ferencz József püspök haláláról. Személyes ismeretségem és az a sűrű levelezés, amelyet az utóbbi 3 év alatt folytattunk és az a tény, hogy már két magyar ifjú volt a mi tanítványaink között, olyan bensőségessé tette a viszonyunkat, hogy mi mindnyájan személyes barátunknak tekintettük Őt. Az arcképe, melyet egyik előadói termünkben őrizünk, mindennap visszaidézi emlékünkből. Közelebről emlékünnepelet tartottunk a templomunkban az ő tiszteletére.

Mindnyájunk nevében kívánom nyilvánítani őszinte tiszteletünket, amelyet az ő jelleme és ügyünknek érdekében kifejtett nagy szolgálatai iránt éreztünk, valamint erdélyi testvéreink iránt éreztett rokonszenvünk szerint vele szemben éreztettünk. Kérem, fejezze ki különös rokonszenvünket a püspökné asszonyság iránt.

Igaz híve

Willbur M. E. A. R. L.

Britt és Külföldi Unitárius Társulat.

London, 1928. március 19.

Kedves Dr. Boros!

Az alább következő határozatot, amelyet Ferencz József püspök halála alkalmából rokonszenve és részvéte jelül a Társulatunk

végrehajtó-bizottsága hozott, van szerencsém közölni azzal a kérés-sel, hogy terjessze az Egyházi Képviselő Tanács eleibe.

A Britt és Külföldi Unitárius Társulat Végrehajtó Comitéje fölhasználja a legelső gyűlés alkalmát, melyet a Főtisztelendő és Méltóságos kilyéni Ferencz József halála után tartott, hogy kifejezze mély részvétét a halál fölött. Ezen részvét a tiszteletreméltó és szeretett püspököknek szól, aki a magyarországi és erdélyi unitárius egyházaknak 73 évig volt papi szolgálatában, melyből 52-öt az ő magas hivatalában töltött s amelynek erejénél fogva a Társulat minden tagja részéről kifejezi és bizonyosságot tesz az ő személyes egyéniségéről, annak erejéről és szépségéről, az unitárius kereszténység érdekében kifejtett munkássága becséről, amely főképpen az ő hazájában nyilvánult meg, de egyben példája és hatása által érezhető volt mindenütt, valahol az unitárius hit nemes méltósága ismeretes.

Ezzel egyben kifejezzük a Consistorium és a magyarországi és erdélyi unitárius egyházak összes tagjai iránt érzett atyafiságos rokonszenvünket afölött a nagy veszteség fölött, amely érte kitünő vezérek elvesztése következtében. Ezzel kapcsolatban azt is kifejezésre juttatjuk, hogy jövőben még nagyobb súlyt fogunk helyezni arra a rokonszenvre, amelyet az ő élete folyamán és hatékony befolyása alatt éreztünk.

Kérjük az isteni gondviselést, hogy legyen az egyházon és annak tisztviselőin abban a fontos föladatban, hogy méltó utódot választhassanak, hogy folytathassa a Dávid Ferenc és a Ferencz József nyomdokán és irányítása szerint a mostani nehéz körülmények között a mi atyáink hitének tovább építését.

Pecsét helye.

Öszinte tisztelettel:

Mellone H. S.

A londoni postai Misszió és Unitárius Nők Uniója

a következő határozatot hozta:

A londoni központi Misszió Bizottsága siet kifejezésre juttatni a nagyrabecsült és szent életű Ferencz püspök halála fölött érzett fájdalmát s egyben megemlékezik arról a benső viszonyról, amelyben a néhai püspök ezen Társulat alapító elnökével Tagart Luciával az unitárius ügyek érdekében oly kitartással és egyetértéssel hosszú időn át működött. Ezennel kifejezzük az özvegy püspökné és a család többi tagjai iránt érzett mély részvétünket s ugyszintén a Consistorium, valamint az összes erdélyi és magyarországi egyházak vesztesége fölötti fájdalmunkat.

Hill Florence, tiszt. titkár.

Kolozsvár, 1928 márc. 23.

Méltóságos E. K. Tanács!

Nem tagadom, jól esett fájó szívemnek az a meleg és őszinte részvét, mely a magyar unitárius Egyház K. Tanácsa, az Egyház intézményei és az egyes egyházközségek részéről megnyilvánult feledhetetlen Férjem elhunytával és különösen őszinte hálára köteleznek azon intézkedések, melyeket az E. K. Tanács tett szeretett Férjem érdemeinek és emlékének megőrkítésére.

Kétségtelen, hogy a legnagyobb veszteség a miénk, a mi fájdalomkra és bánatunkra nincsen semmi vigasz.

Én, aki egy hosszú életen át az egész élet jó és balsorsa között mellette állottam, bizonyoságot tehetek arról, hogy az Ő egész élete, lelkének minden gondolata, szívének minden dobbanása szeretett Egyházáé volt, annak jövőjéért, emelkedéséért és fejlődéséért küzdött, fáradozott és dolgozott nemcsak az egyházi, hanem a társadalmi és politikai életben is és ha derűs volt, derűs volt azért, mert Egyházát virágozni látta és ha borús volt, borús volt azért, mert fellegetket látott vagy sejtett Egyháza egén.

Én megtörve adok hálát az Isteni Gondviselésnek azon kegyért, hogy megengedte, hogy egy hosszú életen keresztül hitvesi szeretettel és hűséggel oldala mellett lehettem és hálás köszönetem nyilvánítom az egész Unitárius Egyháznak, annak minden egyes intézményének, egyházközségének és minden egyes tagjának, hogy szeretett Férjemet úgy életében, mint halálában a szeretet, tisztelet és közbecsülés meleg sugaraival vették körül.

Az Ő emlékét kegyelettel úgy fogjuk megőrizni, ha az Ő szelleme és lelke tovább fog élni az utódokban. Isten áldása legyen a Magyar Unitárius Egyházon!

Maradtam atyafiságos szeretettel

a Méltóságos E. K. Tanácsnak

Ferencz Józsefné,

sz. Gyergyay Anna.

A temetés.

A temetési szertartás kezdetét d. u. 3 órára jelezte a rendezőség, de már jóval a kitűzött idő előtt gyülekezni kezdett a gyászoló közönség. A nagyméretű templom csak igen kis részét fogadhatta be annak a hatalmas embertömegnek, amely ellepte véges-végig a széles Kossuth Lajos-utcát. Csakhamar gyülekezni kezdtek a Kolozsvárt levő politikai s erkölcsi testületek, közintézmények képviselői. A részükre fenntartott helyekre egymásután vonultak fel Pop Danila tábornok-hadtestparancsnok, négy tábornok és tizenkét tiszt kíséretében. Dan Parten vármegyei prefektus, a város képviseletében Mihali Tivadar polgármester, kik a ravatal jobboldalán foglaltak helyet. Külön széksor volt felállítva a diplomáciai képviseletek számára, amelyen az angol, francia, német, olasz, magyar, csehszlovák és osztrák konzulátusok képviselői helyezkedtek el. A kormányt Paclișeanu kultuszállamtitkár képviselte. Mellette az erdélyi róm. kath. Státus vezetőségének képviselői, Balázs András dr. kanonok referens és Jósika Gábor báró világi elnök ültek. Az elsők között érkezett Sulyok István a királyhágomelléki református püspök és egyházkerülete főjegyzője. Sorra vonultak be az erdélyi református egyházkerület igazgatótanácsának tagjai, Vásárhelyi János püspökhelyettes-főjegyzővel az élükön, a református theologia tanári kara, Tavaszgy Sándor dr. igazgatóval, a református egyházi főgondnoki kar Ugron Istvánnal, a református leányiskola főgondnoka, Bánffy Miklós gróf. A róm. kath. egyház részéről Hirschler József dr. prelátus, a Szent Ferenc-rend képviseletében P. Trefán Leonárd házfőnök és rendtársai; a piarista rend részéről Patay József dr. rendfőnök. Résztvettek a gyászszertartáson a gör. keleti egyház képviselői is Ivan püspök vezetésével és a görög katolikus egyház delegátusa. A magyar lutheránus egyházat Frint Lajos püspök képviselte több vezető egyéniséggel együtt, a kolozsvári lutheránus egyházközség kiküldötteit pedig Alberti lelkes vezette és a neológ és ortodox zsidó egyházközségek szintén képviseltették magukat. Néhány perccel három óra előtt érkezett az országos Magyar Párt elnöksége: Inczedy Joksmán Ödön, ügyvezető-alelnök, Deák Gyula dr. főtitkár és Várady Aurél dr. Küldöttséggel képviseltette magát a Hangyaszövetkezet, Garda Kálmán ügyvezető-elnök, Müller Jenő dr. és Szentiványi Árpád dr. útján. Az első padban fenntartott helyen fog-